

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 15. Maddesine İlişkin Rehber

Olağanüstü Hallerde Yükümlülükleri
Askıya Alma

31 Aralık 2019 tarihinde güncellenmiştir

Bu raporun tamamını veya bir kısmını tercüme etmek ve/veya basılı veya elektronik olarak çoğaltmak isteyen yayınevleri veya kuruluşlar, izin prosedürüyle ilgili bilgi almak için publishing@echr.coe.int adresine ulaşabilir.

Şu anda hangi içtihat rehberlerinin tercüme edilmekte olduğunu öğrenmek istiyorsanız, lütfen bk. [Devam eden tercüme](#).

Bu Rehber, Jurisconsult Müdürlüğü tarafından hazırlanmıştır ve Mahkeme'yi bağlamamaktadır. Bu Rehber, bazı şekli değişikliklere tabi tutulabilir.

Bu Rehber, aslen Fransızca olarak hazırlanmıştır. İlk olarak Eylül 2016 tarihinde yayınlanmıştır ve düzenli olarak güncellenecektir. Bu rehberin son hali 31 Aralık 2019 tarihinde hazırlanmıştır.

İçtihat rehberleri, www.echr.coe.int (İçtihat– İçtihat incelemesi – İçtihat rehberleri)adresinden indirilebilir. Yayınlarla ilgili güncellemeler için, Mahkemenin Twitter hesabını <https://twitter.com/echrpublication> takip edebilirsiniz.

Bu tercüme, Avrupa Konseyi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin onayı ile yayımlanmıştır ve sadece Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Dairesi Başkanlığının sorumluluğu altındadır.

© Avrupa Konseyi/ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 2020

İçindekiler Tablosu

Okuyuculara Notlar.....	4
I. Genel ilkeler.....	5
II. 15 § 1 Maddesi: Bir Devletin geçerli bir şekilde yükümlülüklerini askıya alabileceği durumlar.....	6
A. "...savaş veya ulusun varlığını tehdit eden başka bir genel tehlike..."	6
B. "...durumun kesinlikle gerektirdiği ölçüde...önlemler..."	7
C. "bu tür önlemlerin [Yüksek Sözleşmeciler Tarafından] uluslararası hukuktan doğan başka yükümlülüklerine ters düşmemesi koşuluyla"	9
III. 15 § 2 maddesi: askıya alınamaz haklar.....	10
IV. 15 § 3 maddesi: bildirim gereklilikleri.....	11
Alıntılanan davaların listesi	13

Okuyuculara Notlar

Bu Rehber, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (bundan sonra "Mahkeme", "Avrupa Mahkemesi" veya "Strazburg Mahkemesi") tarafından verilen temel kararlar hakkında avukatlara bilgi sağlamak amacıyla Mahkeme tarafından yayımlanan İçtihat Rehberleri serisinin bir parçasıdır. Bu özel Rehberde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (bundan böyle "Sözleşme" veya "Avrupa Sözleşmesi") 15. maddesine ilişkin içtihatlar incelenmekte ve özetlenmektedir. Okuyucular, bu kapsamda bu alandaki temel ilkeleri ve ilgili emsal kararları bulacaklardır.

Alıntılanan içtihatlar, emsal, önemli ve/veya yakın tarihli kararlar arasından seçilmiştir.*

Mahkeme'nin kararları, sadece Mahkeme önüne getirilen davaları hükme bağlama işlevi görmekle kalmayıp; aynı zamanda daha genel olarak, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile ("Sözleşme") tesis edilen kuralları açıklığa kavuşturmaya, korumaya ve geliştirmeye de yardımcı olmakta; böylelikle Devletlerin, Sözleşmeci Taraflar sıfatıyla üstlenmiş oldukları taahhütleri yerine getirmelerine katkıda bulunmaktadır([İrlanda/Birleşik Krallık](#), § 154, 18 Ocak 1978, A Serisi no. 25, ve, daha yakın tarihli, [Jeronovičs/Letonya](#) [BD], no. 44898/10, § 109, AİHM 2016).

Dolayısıyla, Sözleşme ile kurulan sistemin görevi, kamu politikası alanına giren konularda kamu yararına karar vermek ve böylece insan haklarının korunmasına ilişkin standartları yükseltmek ve insan hakları alanındaki içtihatları Sözleşme Devletlerinin oluşturduğu topluluğun tümünde yaymaktır ([Konstantin Markin/Rusya](#) [BD], § 89, no. 30078/06, AİHM 2012). Bu bağlamda, Mahkeme, Sözleşme'nin rolünün insan hakları alanında "Avrupa kamu düzeninin anayasal belgesi" olduğunu vurgulamıştır ([Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi / İrlanda](#) [BD], no. 45036/98, § 156, AİHM 2005-VI).

Bu Rehberde, alıntılanan Sözleşme ve Ek Protokollerinin her bir maddesine ilişkin anahtar kelimelere atıflar yapılmaktadır. Her bir davada ele alınan hukuki konular, doğrudan Sözleşme ve Protokoller metninden alınan (pek çok davada) terimler dizininden seçilen [Anahtar kelimeler listesinde](#) özetlenmektedir.

Mahkemenin içtihatlarının yer aldığı [HUDOC veri tabanı](#), anahtar kelime ile arama yapılmasına imkân vermektedir. Anahtar kelimelerle arama, benzer hukuki içeriğe sahip grup halindeki belgelere erişim imkânı sağlamaktadır (Mahkemenin her bir davadaki gerekçeleri ve tespitleri, anahtar kelimelerle özetlenmektedir). Her bir davanın anahtar kelimelerine, HUDOC'ta Dava Bilgileri düğmesine tıklayarak erişim sağlanabilir. HUDOC veri tabanı ve anahtar kelimelerle ilgili daha fazla bilgi için, lütfen bk. [HUDOC kullanım kılavuzu](#).

* Alıntılanan içtihat, Mahkeme'nin ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun resmi dillerinden herhangi birinde veya her ikisinde de (İngilizce ve Fransızca) yayımlanmış olabilir. Aksi belirtilmediği takdirde, tüm atıflar, Mahkeme'nin bir Dairesi tarafından verilen esasa ilişkin bir karara ilişkindir. "(k.k.)" kısaltması, alıntının Mahkeme tarafından verilen kabul edilebilirlik hakkında bir karara ait olduğunu ve "[BD]" kısaltması, davanın Büyük Daire tarafından görüldüğünü göstermektedir. Bu güncellemenin yayımlandığı tarihte henüz kesinleşmemiş olan Daire kararları, yıldız işaretiyle (*) belirtilmiştir.

I. Genel ilkeler

Sözleşme'nin 15. Maddesi - Olağanüstü Hallerde Yükümlülüklerin Askıya Alınması

"1. Savaş veya ulusun varlığını tehdit eden başka bir genel tehlike halinde her Yüksek Sözleşmeci Taraf, durumun kesinlikle gerektirdiği ölçüde ve uluslararası hukuktan doğan başka yükümlülüklerle ters düşmemek koşuluyla, bu Sözleşme'de öngörülen yükümlülüklerle aykırı tedbirler alabilir.

2. Yukarıdaki hüküm, meşru savaş fiilleri sonucunda meydana gelen ölüm hali dışında 2. maddeye, 3. ve 4. Maddeler (fıkra 1) ile 7. maddeye aykırı tedbirlere cevaz vermez.

3. Aykırı tedbirler alma hakkını kullanan her Yüksek Sözleşmeci Taraf, alınan tedbirler ve bunları gerektiren nedenler hakkında Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne tam bilgi verir. Bu Yüksek Sözleşmeci Taraf, sözü geçen tedbirlerin yürürlükten kalktığı ve Sözleşme hükümlerinin tekrar tamamen geçerli olduğu tarihi de Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne bildirir.

HUDOC anahtar kelimeleri

Savaş (15-1) – Genel tehlike (15-1) – Ulusun varlığına tehdit (15-1) –Askıya alma (15-1) – Durumun kesinlikle gerektirdiği ölçüde (15-1) – Uluslararası yükümlülükler (15-1) – Askıya almanın bildirimi (15-3)

1. 15. madde bir askıya alma maddesidir. Söz konusu madde, Sözleşmeci Devletlere, istisnai durumlarda, Sözleşme kapsamındaki belirli hak ve özgürlükleri koruma yükümlülüklerini kısıtlı ve denetimli bir şekilde askıya alma imkânı sağlamaktadır.

2. 15. madde metni, daha sonra Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin (ICCPR) ¹ 4. maddesi haline gelen Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmesi taslağının taslak 4. maddesine dayanmaktadır.

3. 15. madde, üç bölümden oluşmaktadır. 15 § 1 maddesi, Sözleşmeci Devletlerin Sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerini geçerli bir şekilde askıya alabileceği durumları tanımlamaktadır. Söz konusu madde, ayrıca, Sözleşmeci Devletlerin herhangi bir askıya alma durumunda alabileceği önlemleri sınırlamaktadır. 15 § 2 maddesi, Sözleşme'deki belirli temel hakları herhangi bir askıya almaya karşı korumaktadır. 15 § 3 maddesi, askıya alma hakkını kullanan herhangi bir Devletin izlemesi gereken usuli gereklilikleri düzenlemektedir.

4. Askıya almanın, Devletin Sözleşme'de yer alan hakları güvence altına alamayacağı bir imtiyaz olması gerekmektedir. Nitekim uygulama, Sözleşmeci Tarafın, askıya alma işlemi yaparken, almakta olduğu önlemlerin Sözleşme'nin askıya alınmasını "içerebileceğini" belirtmesi yönündedir. Bu nedenle, bir başvuranın bir askıya alma dönemi sırasında Sözleşme kapsamındaki haklarının ihlal edildiği şikâyetinde bulunduğu durumda, Mahkeme, ilk olarak, alınan önlemlerin Sözleşme'nin temel maddeleri kapsamında gerekçelendirilip gerekçelendirilemeyeceğini inceleyecektir; ancak bunun bu şekilde gerekçelendirilemediği durumlarda Mahkeme askıya almanın geçerli olup olmadığını belirlemeye başlayacaktır (örneğin, *A. ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], § 161; *Lawless/İrlanda (no. 3)*, § 15).

5. Bir keresinde askıya alma işlemi yapıldığı zaman, Mahkeme, yargılamaya taraf olanların bu yönde bir talepte bulunmadığı gerekçesiyle, şikâyetinde bulunulan durumun geçerli bir askıya alma kapsamında olup olmadığını değerlendirmeyi reddetmiştir (*Khlebik /Ukrayna*, § 82).

1. Bk., 15. maddeye ilişkin Travaux préparatoires'in 10. sayfası ve Ek 1'i (Mahkeme'nin Kütüphane web sitesinde "www.echr.coe.int/Library" mevcut olan (*document DH (56) 4* belgesi). Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi de bir askıya alma maddesi içermektedir (27. madde). Afrika İnsan ve Halk Hakları Şartında böyle bir madde bulunmamaktadır.

II. 15 § 1 Maddesi: Bir Devletin geçerli bir şekilde yükümlülüklerini askıya alabileceği durumlar

Sözleşme'nin 15 § 1. maddesi

"1. Savaş veya ulusun varlığını tehdit eden başka bir genel tehlike halinde her Yüksek Sözleşmeci Taraf, durumun kesinlikle gerektirdiği ölçüde ve uluslararası hukuktan doğan başka yükümlülüklerle ters düşmemek koşuluyla, bu Sözleşme'de öngörülen yükümlülüklerle aykırı tedbirler alabilir.

HUDOC anahtar kelimeleri

Savaş (15-1) – Genel tehlike (15-1) – Ulusun varlığına tehdit (15-1) –Askıya alma (15-1) – Durumun kesinlikle gerektirdiği ölçüde (15-1) – Uluslararası yükümlülükler (15-1)

6. 15 § 1 maddesi, geçerli bir askıya alma için üç koşul ortaya koymaktadır:

- askıya alma, "savaş veya ulusun varlığını tehdit eden başka bir genel tehlike" anında gerçekleşmelidir;
- söz konusu savaşa veya genel tehlikeye karşılık olarak alınan önlemler, durumun kesinlikle gerektirdiği ölçünün ötesine geçmemelidir; ve
- önlemler, Devletin uluslararası hukuktan doğan başka yükümlülüklerine ters düşmemelidir.

A. "...savaş veya ulusun varlığını tehdit eden başka bir genel tehlike..."

7. Mahkeme'nin 15 § 1 maddesindeki "savaşın" anlamını yorumlaması gerekmemektedir; her halükarda, savaş dışında herhangi bir önemli şiddet olayı veya kargaşa, "ulusun varlığını tehdit eden genel tehlike" şeklindeki 15 § 1 maddesinin ikinci kısmı kapsamına girebilir.

8. "Ulusun varlığını tehdit eden genel tehlike"nin asıl ve alışlagelmiş anlamı nettir ve "tüm nüfusu etkileyen ve Devleti oluşturan toplumun yaşam düzenine karşı bir tehdit teşkil eden istisnai bir kriz veya olağanüstü hal durumunu" ifade etmektedir (*Lawless /İrlanda (no. 3)*, § 28).

9. Olağanüstü hal, gerçek veya yakın olmalıdır; Devletin sadece belirli bir bölgesini ilgilendiren bir kriz "ulusun varlığını" tehdit eden genel tehlike anlamına gelebilir (bk., örneğin, *İrlanda/Birleşik Krallık* kararının 205. paragrafında Kuzey İrlanda ile ilgili askıya alma ve *Aksoy/Türkiye* kararının 70. paragrafında Türkiye'nin güneydoğusu ile ilgili askıya alma bakımından); ve kriz veya tehlike, istisnai olmalıdır. Zira kamu güvenliğinin, sağlığının ve düzeninin muhafazası için Sözleşme'nin izin verdiği normal önlemler veya kısıtlamalar açık bir şekilde yetersizdir (*Danimarka, Norveç, İsveç ve Hollanda/Yunanistan* ("Yunan davası"), Komisyon raporu , § 153).

10. Bu zamana kadar, Mahkeme'nin içtihadı, hiçbir şekilde, tehlikenin geçici olması gerekliliğini açıkça kapsama almamıştır ve aslında, davalar, "genel tehlike"nin 15. madde anlamında yıllarca devam etmesinin mümkün olduğunu göstermektedir (bk., Kuzey İrlanda'daki güvenlik durumu: *İrlanda/Birleşik Krallık ,Brannigan ve McBride /Birleşik Krallık Marshall /Birleşik Krallık* (k.k.); ve ABD'deki El Kaide saldırılarının ardından mevcut güvenlik durumu: *A. ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], § 178).

11. Genellikle Sözleşme organları, ulusal makamların böylesi bir istisnai durumun mevcut olup olmadığına ilişkin değerlendirmesini kabul etmiştir. Mahkeme'nin *İrlanda/Birleşik Krallık* kararının 207. paragrafında belirttiği üzere:

"her Sözleşmeci Devlete, öncelikli olarak, 'ulusunun varlığına' yönelik sorumluluğuyla birlikte söz konusu varlığın 'genel tehlike' ile tehdit edilip edilmediğini belirleme görevi düşmektedir". Anın acil ihtiyaçlarıyla doğrudan ve sürekli temasları nedeniyle, ulusal makamlar, prensip olarak, hem bu tür tehlikenin varlığına hem de bunu engellemek için gerekli olan askıya almanın niteliğine ve kapsamına ilişkin karar verme konusunda uluslararası hâkimden daha iyi bir konumdadır. Bu doğrultuda, bu hususta, ulusal makamlara geniş bir takdir payı bırakılmalıdır. Bununla birlikte, Mahkeme, Devletlerin bu bakımdan sınırsız bir takdir yetkisine sahip olmadığını vurgulamıştır. Yerel takdir payı, Avrupa denetiminden geçmektedir (*Hasan Altan/Türkiye*, § 91; *Şahin Alpay/Türkiye*, § 75; *Brannigan ve McBride/Birleşik Krallık*, § 43).

12. Kuzey İrlanda'daki terör, genel tehlike standardını karşılamıştır. Zira yıllardır bu, Birleşik Krallık'ın, [Kuzey İrlanda'nın] altı bölgesinin kurumlarının toprak bütünlüğüne ve eyalet sakinlerinin hayatlarına yönelik "özellikle geniş kapsamlı ve şiddetli bir tehlikeyi" temsil etmiştir (*a.g.e.* §§ 205 ve 212; *Brannigan ve McBride/Birleşik Krallık*, § 48; *Marshall /Birleşik Krallık* (k.k.)). Türkiye'nin güneydoğusundaki PKK terör faaliyeti, (*Aksoy / Türkiye* § 70) ve 11 Eylül 2001 tarihinden sonra Birleşik Krallık'taki ciddi terör saldırılarının yakın tehdidi (*A. ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], § 181) ve 2016 yılında Türkiye'deki askeri darbe girişimi (*Alparslan Altan/Türkiye*, §§ 73-74; *Mehmet Hasan Altan/Türkiye*, §§ 91- 93; *Şahin Alpay/Türkiye*, §§ 75-77) de aynı şekilde genel tehlike standardını karşılamıştır. Bununla birlikte, yakınlık gerekliliği, bir Devletin felaketi ele almak için önlemler almadan önce bunun ortaya çıkmasını beklemesini gerektirecek ölçüde dar yorumlanmamalıdır (*A. ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], § 177).

13. Ulusal makamların değerlendirmesinin kabul edilmesine yönelik bu genel yaklaşıma karşın, bu yaklaşım sınırsız değildir: örneğin, 1967'deki "albaylar" darbesine cevaben Yunanistan aleyhine açılan bir dava olan "*Yunan davasında*" (Komisyon raporu, §§ 159-165 ve 207), Mahkeme, önündeki delillere dayanarak, askıya almayı haklı kılan hiçbir genel tehlikenin mevcut olmadığına karar vermiştir. Kuzey İrlanda'daki ve Türkiye'nin güneydoğusundaki duruma ilişkin yukarıda anılan davalarda "genel tehlike"nin varlığının tartışılmadığı kaydedilmelidir. Hâlbuki "genel tehlikenin" varlığı, Yunanistan'daki askeri hükümet tarafından askıya alma teşebbüsü ile ilgili olan "Yunan davasında" açık bir şekilde biraz detaylı olarak tartışılmıştır.

14. 15. maddenin amacı, Devletlerin halklarını gelecek risklerden korumak için yükümlülükleri askıya alan önlemler almasına izin vermek olduğu için, ulusun varlığına yönelik tehdidin varlığı, esasen, askıya alma zamanında bilinen gerçeklere istinaden değerlendirilmelidir. Bununla birlikte, Mahkeme'nin daha sonra açığa çıkan bilgileri dikkate alması engellenmemektedir (*A. ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], § 177).

15. Ancak, önlemlerin askıya almanın uygulandığı bölgenin dışında alınması durumunda, askıya alma geçerli olmayacak ve ilgili Hükümet, önlemleri gerekçelendirmek için buna istinat edemeyecektir (*Sakık ve Diğerleri/Türkiye*, § 39; *Sadak /Türkiye*, §§ 56; *Yurttas /Türkiye*, § 58; *Abdülşamet Yaman /Türkiye*, § 69).

16. Sözleşmeci Devletlerin Sözleşme'yi onaylamalarından beri kendi toprakları dışında askeri yönde harekete geçtiği birçok durum olmasına rağmen, bu zamana kadar hiçbir Devlet, bu faaliyetlerle ilgili olarak Sözleşme'nin 15. maddesi uyarınca yükümlülükleri askıya almamıştır (*Hassan/Birleşik Krallık* [BD], § 101).

B. "...durumun kesinlikle gerektirdiği ölçüde...önlemler..."

17. Mahkeme, Sözleşme'nin 15. maddesinin ilgilendirdiği durumlarda inceleme yetkililerine getirilen kısıtlamaların "özellikle görünür" olduğunu belirtmiştir (*İrlanda/Birleşik Krallık*, § 207) :

"Ulusunun varlığının 'genel tehlike' ile tehdit edilip edilmediğini ve eğer tehdit ediliyorsa söz konusu bu tehlikenin üstesinden gelinmesi için ne kadar ileri gidileceğini belirleme görevi söz konusu bu varlıktan sorumlu olan her bir Sözleşmeci Devlete verilmiştir.

Anın acil ihtiyaçlarıyla doğrudan ve sürekli olarak temas halinde bulunmaları nedeniyle, ulusal makamlar, prensip olarak, hem bu tür aciliyetin varlığına hem de bunu engellemek için gerekli askıya alma işlemlerinin niteliğine ve kapsamına ilişkin karar verme konusunda uluslararası bir hakimden daha iyi bir konumdadır. Bu bağlamda, Sözleşme'nin 15 § 1 maddesi (...) makamlara geniş bir takdir yetkisi tanımaktadır.”

18. Ancak, Devletler bu alanda sınırsız bir yetkiye sahip değillerdir. Mahkeme, Devletlerin kriz “durumunun kesinlikle gerektirdiği” seviyenin dışına çıkıp çıkmadığını değerlendirme konusunda yetki sahibidir (*a.g.e.*). Tedbirlerin “durumunun kesinlikle gerektirdiği ölçüde” dâhilinde uygulanıp uygulanmadığının ve “uluslararası hukuk kapsamındaki diğer yükümlülükler ile uyumlu” olup olmadığının değerlendirilmesi adına, Mahkeme şikâyetlerin esasını incelemektedir (*Mehmet Hasan Altan/Türkiye*, § 94; *Şahin Alpay/Türkiye*, § 78).

19. Daha önce de Mahkemenin belirttiği gibi “ulusun varlığını tehdit eden başka bir genel tehlike” ibaresi siyasi tartışma özgürlüğünü kısıtlamak için bir bahane olarak kullanılmamalıdır. Devletler, olağanüstü hal durumlarında bile demokratik düzeni tehlikelerden koruyacak her tedbiri almanın ve çoğulculuk, hoşgörü ve açık fikirlik gibi demokratik bir toplumda bulunan değerlerin güvence altına alınması için her türlü çabanın gösterilmesinin önemini hep göz önünde bulundurmalıdır (*Mehmet Hasan Altan/Türkiye*, § 210; *Şahin ve Diğerleri/Türkiye*, § 180).

20. Mahkeme, bir Devletin söz konusu durumun kesinlikle gerektirdiği ölçünün dışına çıkıp çıkmadığını belirlerken askıya alınan hükümlerin etkilediği hakların niteliği, olağanüstü hal durumuna sebebiyet veren durumlar ve bu durumun süresi gibi etkenleri göz önünde bulunduracaktır (*Brannigan ve McBride/Birleşik Krallık*, § 43; *A. ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [GC], § 173).

21. Bu değerlendirme aşağıdaki hususlara odaklanacaktır:

- olağan hukukun genel tehlikenin yol açtığı zararlar karşısında yeterli olup olmaması (*Lawless/İrlanda (no. 3)*, § 36; , *İrlanda/Birleşik Krallık*, § 212);
- tedbirlerin söz konusu tehlikeli duruma karşı gerçekten cevap verip vermediği (*Alparslan Altan/Türkiye*, § 118; *Brannigan ve McBride/Birleşik Krallık*, § 51);
- Uygulanan tedbirlerin uygulanma amaçları doğrultusunda kullanıp kullanılmadıkları (*Lawless /İrlanda (no. 3)*, § 38);
- Askıya alma işleminin kapsamının kısıtlı olup olmadığı ya da bu askıya alınma için öne sürülen nedenler (*Brannigan ve McBride/Birleşik Krallık*, § 66);
- Hükümlerin askıya alınmasının gerekliliğinin sürekli olarak değerlendirilip değerlendirilmediği (*a.g.e.*, § 54);
- uygulanan tedbirlerin azaltılıp azaltılmadığı (*İrlanda/Birleşik Krallık*, § 220);
- Söz konusu tedbirlerin güvencelere tabi olup olmadığı (*a.g.e.*, §§ 216-219; *Lawless/İrlanda , (no. 3)*, § 37; *Brannigan ve McBride/Birleşik Krallık*, §§ 61-65; *Aksoy/Türkiye*, §§ 79-84);
- söz konusu hakkın önemi ve bu hakka yapılan müdahalelerin tabi olduğu yargı denetiminin daha kapsamlı amacı (*a.g.e.*, § 76);
- tedbirlerin tabi olduğu yargı denetiminin uygulanabilir olup olmadığı (*a.g.e.* , § 78;² *Brannigan ve McBride/Birleşik Krallık*, § 59);
- Tedbirlerin orantılılıkları ve tedbirlerin herhangi bir haksız bir ayrımcılığa konu olup olmadığı (*A. ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], § 190);
- Söz konusu tedbirlerin “kanuna uygun” olup olmadığı ve “kanunda öngörülen usuller uyarınca” uygulanıp uygulanmadığı (Alparslan Altan/Türkiye, §§ 117-119; Mehmet Hasan Altan/Türkiye, §§ 140 and 213; Şahin Alpay/Türkiye, §§ 119 ve 183);

²Ayrıca bk. *Aksoy* sonrasındaki davalar: , *Demir ve Diğerleri/Türkiye*, §§ 49-58; *Nuray Şen/Türkiye*, §§ 25-29; *Elçi ve Diğerleri/Türkiye*, § 684; *Bilen/Türkiye*, §§ 44-50.

- Sözleşme'nin 5 § 1 (c) maddesinde belirtilen bir şahsın mahkûm edilmesini haklı çıkartan şüphelerin "makullüğüne" ilişkin asgari gerekliliklerin karşılanıp karşılanmaması (*Alparslan Altan/Türkiye*, §§ 147-149) ve
- Söz konusu hususu değerlendiren herhangi bir ulusal mahkemenin görüşü (*Alparslan Altan/Türkiye* § 146; *Mehmet Hasan Altan/Türkiye*, §§ 93 ve 140; *Şahin Alpay/Türkiye*, §§ 77 ve 119). Eğer Sözleşmeci Devletlerden birinde bulunan en yüksek derece mahkemesi, tedbirlerin kesinlikle gerekli olmadığı kararını vermiş ise, Mahkeme, ancak söz konusu ulusal mahkemenin Sözleşme'nin 15. maddesini ya da bu maddede belirtilen Mahkemenin yargı yetkisini yanlış yorumlaması veya yanlış uygulaması yahut ulaştığı kararın açıkça makul olmaması durumunda, tam tersi bir karara varma konusunda haklı olacaktır (*A. ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], § 174).

22. Söz konusu bu etkenler, normal şartlar altında, geriye dönük bir şekilde olmamak üzere ve "tedbirlerin alınmasına ve daha sonrasında uygulanmasına asıl olarak sebebiyet veren şartlar ve durumlar" temelinde değerlendirilecektir (*İrlanda/Birleşik Krallık*, § 214). Ancak, genel bir tehlikenin mevcut olup olmamasına yönelik incelemede de olduğu gibi Mahkeme daha sonra öğrenilen bir bilgiyi göz önünde bulundurmaktan men edilemez (A. ve Diğerleri/Birleşik Krallık, [BD], § 177, bu davada Mahkeme, 2001 yılında ilgili hükümlerin askıya alınacağını bildirilmesinin ardından yıllar sonra Londra'da 2005 yılı Temmuz ayında gerçekleşen bombalı eylemi ve bombalama teşebbüsünü göz önünde bulundurmuştur.).

C. "bu tür önlemlerin [Yüksek Sözleşmeci Tarafın] uluslararası hukuktan doğan başka yükümlülüklerine ters düşmemesi koşuluyla"

23. Mahkeme, uygulanan askıya alınma ve Devletin uluslararası hukuk kapsamındaki diğer yükümlülükleri arasında herhangi bir tutarsızlığı tespit etmese dahi Sözleşme'nin 15 § 1 maddesinin bu kısmını gerekli gördüğü takdirde re'sen göz önünde bulundurulacaktır (*Lawless/İrlanda (no. 3)*, § 40).

24. *Brannigan ve McBride/Birleşik Krallık* davasında, Mahkeme başvuranların, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin³ 4. maddesi uyarınca resmi bir bildirim yapılmasının bir askıya alma işleminin geçerli olması için yerine getirilmesi gereken şartlardan biri olduğu belirten beyanlarını ve böyle bir bildirim olmaması halinde Birleşik Krallık'ın hükümleri askıya almasının uluslararası hukuk kapsamındaki yükümlülükleri ile çeliştiği iddiasını değerlendirmiştir. Mahkeme, söz konusu bu beyanı reddetmiştir. Mahkeme, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 4. maddesinde belirtilen "bildirimde bulunma" ifadesinin anlamını tanımlamanın görevi olmadığını tespit etmiştir. Ancak, Mahkeme, başvuranların beyanlarının makul bir temeli olup olmadığını incelemek zorundadır. Mahkeme, İçişleri Bakanlığının Avam Kamarasına hükümlerin askıya almasına ilişkin yaptığı konuşmanın "resmi bildirimde bulunulması kıstasına uyulması açısından uygun" olarak değerlendirmiştir (§§ 67-73).⁴

25. *Marshall/Birleşik Krallık* (k.k.) kararında başvuran Kuzey İrlanda'da uygulanan olağanüstü hal hükümlerini "aşırı" olduğunu değerlendiren ve ve Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 4. maddesi kapsamında askıya alma işleminin kaldırılmasının öngörülmesi gerektiğini belirten Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesinin gözlemlerine dayanmıştır. Mahkeme, bu alıntılarda, Hükümetin 1995 yılından sonra hükümleri askıda tutmalarına devam ettirmesi dolayısıyla Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi kapsamında yükümlülüklerini ihlal ettiğini gösteren

³ Sözleşme'nin 4 § 1 maddesi aşağıdaki gibidir, : "Ulusun varlığını tehdit eden ve mevcudiyeti resmi olarak tanınmış bir genel tehlike halinde...".

⁴ Kıyaslayınız *Kıbrıs/Türkiye* davasında Komisyonun verdiği karar (10 Temmuz 1976 tarihli Komisyon raporu, § 527): "Sözleşme'nin 15. maddesi bir Yüksek Sözleşmeci Tarafın sıkıyönetim ya da olağanüstü hal ilan etmesi gibi resmi ve aleni bir askıya alma işlemi gerçekleştirmesini gerektirmektedir ve böyle bir eylemin gerçekleşmesine engel teşkil eden herhangi bir durum olmamasına rağmen Yüksek Sözleşmeci tarafın böyle bir eylemde bulunmaması halinde Sözleşme'nin 15. maddesi uygulanamaz."

herhangi bir emare bulunmadığını kaydetmiştir. Dolayısıyla, başvuran yürürlükte olan askıya alma işleminin sürdürülmesinin, makamların uluslararası hukuk kapsamındaki yükümlülükleri ile çeliştiğini 26. *Hassan/Birleşik Krallık* [BD] kararında Mahkeme, uluslararası bir çatışma durumunda hükümlerin askıya alınmaması halinde Mahkemenin Sözleşme'nin hükümlerini uluslararası (insancıl) hukuk ilkeleri uyarınca yeniden yorumlayıp yorumlanamayacağına karar vermek durumunda kalmıştır. Bu konuda Mahkeme, ilgili hükümlerin tekrar yorumlanabileceğine karar vermiştir. Alı konulma eylemine Sözleşme'nin 5. maddesi kapsamında özgürlükten mahrum bırakılma teşkil etmesi nedeniyle izin verilmemesine rağmen, Sözleşmeciler Devletler bir çatışma sırasında güvenliği tehdit eden savaş esirlerini ve sivilleri alı koymak için Sözleşme'nin 5. maddesi kapsamındaki yükümlülüklerini askıya almak zorunda değildir. Zira 5. madde uluslararası insani hukukun (Üçüncü ve Dördüncü Cenevre Sözleşmeleri) ilkeleri kapsamında yeniden yorumlanıp uygulanabilir.

III. 15 § 2 maddesi: askıya alınamaz haklar

Sözleşme'nin 15 § 2 maddesi

"2. "Söz konusu hüküm, meşru savaş fiilleri sonucunda meydana gelen ölüm hali dışında 2. maddeye, 3. ve 4. maddeler (fıkra 1) ile 7. maddeye aykırı tedbirlere cevaz vermez."

27. Sözleşme'nin 15 § 2 maddesi, bazı hakları herhangi bir askıya alma işlemine karşı korumaktadır. Sözleşme'nin 15 § 2 maddesine göre, bu haklar: meşru savaş fiilleri sonucunda meydana gelen ölüm hali dışında 2. madde (Yaşam hakkı), 3. madde (işkence veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele yasağı); 4 § 1 madde (bir şahsı köle ya da kul durumunda tutma yasağı) ve 7. madde (Kanunsuz ceza uygulamama yasağı).

28. Ayrıca, Sözleşme'ye ek üç protokol, listelenen bazı hakların askıya alınmasını yasaklayan hükümler içermektedir. Söz konusu protokoller şu şekildedir: 6 No.lu Protokol (ölüm cezasının barış zamanlarında kaldırılması ve savaş zamanlarında ölüm cezasının kısıtlanması), 7 No.lu Protokol (bu protokolün 4. maddesinde belirtilen aynı suçtan iki kez yargılanmama ve cezalandırılmama hakkı) ve 13 No.lu Protokol (ölüm cezasının her durumda kaldırılması).⁵

29. Sözleşme'nin 15 § 2 maddesinde (6, 7 ve 13 No.lu Protokollerde yer alan askıya alınamazlık hükümleri) atıfta bulunulan haklar Sözleşmeciler Devlet tarafından uygulanan herhangi bir askıya alma işleminden bağımsız olarak, savaş durumunda ya da ulusal olağanüstü hal durumunda da uygulanmaya devam eder.

30. Sözleşme'nin 2 ve 7. maddelerinde belirtilen haklara ilişkin istisnalar da uygulanmaya devam edecektir.

31. Dolayısıyla, Sözleşme'nin 2. maddesinde belirtilen yaşam hakkından herhangi bir şekilde mahrum bırakma eylemi Sözleşme'nin 2 § 2 (a)-(c) maddesinde belirtilen durumların kesinlikle gerektirdiği ölçü dâhilinde uygulanan bir güç kullanımı sonucunda gerçekleşiyor ise 2. madde ihlal edilmemiş olarak değerlendirilecektir (herhangi bir şahsın kanuna aykırı şiddet eylemlerinden korunması, kanuna uygun bir tutuklamanın gerçekleştirilmesi veya hukuka uygun bir şekilde alı konulan bir şahsın kaçışını engellemek, bir grevin veya kalkışmanın bastırılması amacıyla kanuna uygun olarak gerçekleştirilen bir eylem). Sözleşme'nin 15 § 2 maddesi, ayrıca, eğer söz konusu ölüm meşru savaş fiilleri sonucunda meydana gelmiş ise yaşam hakkının ihlal edilmeyeceği istisnasını da öngörmektedir.

32. Sözleşme'nin 7. maddesinde belirtilen kanunsuz ceza olmaz ilkesi, aynı maddenin 2. fıkrasında belirtilen hükümlere tabidir. Sözleşme'nin 7 § 2 maddesine göre: 7. madde, işlendiği zaman uygar uluslar tarafından tanınan genel hukuk ilkelerine göre suç sayılan bir eylem veya ihmalden suçlu bulunan bir kimsenin yargılanmasına ve cezalandırılmasına engel değildir.

⁵ 6 No.lu Protokol'ün 3. maddesi, 7 No.lu Protokol'ün 4 § 3 maddesi ve 13 No.lu Protokol'ün 2. maddesi
Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

IV. 15 § 3 maddesi: bildirim gereklilikleri

Sözleşme'nin 15 § 3 maddesi

"3. Hükümleri askıya alma hakkını kullanan her Yüksek Sözleşmeci Taraf, alınan tedbirler ve bunları gerektiren nedenler hakkında Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne tam bilgi verir. Bu Yüksek Sözleşmeci Taraf, sözü geçen tedbirlerin yürürlükten kalktığı ve Sözleşme hükümlerinin tekrar tamamen geçerli olduğu tarihi de Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne bildirir.

HUDOC anahtar kelimeleri

Askıya alma işleminin bildirilmesi (15-3)

33. Genel Sekreterin bilgilendirilmesinin temel amacı askıya alınma işleminin halka açıklanmasıdır. Ayrıca, Sözleşme toplu bir uygulama sistemi olması nedeniyle Genel Sekreter kendisine iletilen her türlü askıya alma işlemi hakkında diğer Sözleşmeci Devletleri de bilgilendirir ve bu husus bilgilendirmenin bir diğer amacını teşkil etmektedir. Bakanlar Komitesinin 56 (16) kararı uyarınca Sözleşme'nin 15 § 3 maddesine uygun olarak Genel Sekretere iletilen her bilgi hakkında Sözleşmeci Devletler olabildiğince kısa bir süre içerisinde bilgilendirilmelidir (*Yunanistan/Birleşik Krallık*, Komisyon Raporu, § 158).

34. Bir askıya alma işlemi hakkında resmi ve aleni bir bildirim olmaması durumunda, Sözleşme'nin 15. maddesi davalı Devlet tarafından alınan tedbirlere uygulanmamaktadır (*Kıbrıs/Türkiye*, 4 Ekim 1983 tarihli Komisyon raporu, §§ 66-68).

35. Alınan tedbirler ve bu tedbirlerin alınma gerekçeleri hakkında Genel Sekreteri bilgilendirme zorunluluğu, genel olarak kapsamında olağanüstü hal tedbirlerinin alınacağı ve tedbirlerin amacının açıklandığı hukuki metinlerin bir kopyasının eklendiği bir yazı gönderilmesi yoluyla yerine getirilir (*Lawless/İrlanda (no. 3)*, § 47). Ancak, tüm ilgili tedbirlerin bir nüshası ibraz edilmezse, söz konusu zorunluluk yerine getirilmemiş olacaktır ("*Yunanistan davası*", Komisyon raporu, § 81(1) ve (2)).

36. *Yunanistan/Birleşik Krallık* davasında, Komisyon Sözleşme'nin 15 § 3 maddesinin, bildirimde bulunma işleminin söz konusu tedbirlerin uygulamasından önce yapılmasını gerektirmediğini ve aynı zamanda bu hükmün bildirim ne zaman yapılması gerektiğine dair ya da Genel Sekretere iletilecek ilgili bilgilerin kapsamı konusunda herhangi bir rehber sağlamadığının açık olduğunu tespit etmiştir. Komisyon, ilgili Devletin söz konusu tedbirler hakkında herhangi kaçınılmaz bir gecikme olmadan bildirimde bulunmasının gerekli olduğunu belirtmiştir. Ek olarak, Komisyon diğer Yüksek Sözleşmeci Tarafları söz konusu bu tedbirlerin bir parçası olarak uygulanan askıya alma işleminin niteliğini ve kapsamını takdir etmesine olanak sağlayacak ilgili yeterli bilgileri sağlanmasının bu Devletin görevleri dahilinde olduğu kanaatinde. Bu bağlamda, askıya alma tedbirinin uygulanması ve bu işlemin bildirim arasında geçen üç aylık süre uzun olarak değerlendirilmiş ve bu sürenin iddia edilen olağanüstü halin yol açtığı idari gecikmeler gerekçesiyle haklı çıkarılamayacağına karar verilmiştir. "Aynı durum alınan bazı tedbirlerin bildirim için dört ay sonra yapılması için de geçerlidir. "Yunanistan" (Komisyon Raporu, § 81(3)). Buna karşın, Mahkeme bir tedbirin yürürlüğe girmesinden on iki gün sonra bildirim yapılmasının yeterli olduğunu tespit etmiştir (*Lawless/İrlanda (no. 3)*, § 47).

37. Mahkeme, bir Devlet tarafından yapılan bildirim Sözleşme'nin 15 § 3 maddesinde öngörülen resmi şartlara uyup uymadığını diğer taraflar tarafından bu hususta bir itiraz yapılmasa da re'sen inceleyecektir (*Aksoy/Türkiye*, §§ 85-86).

38. Sözleşme'nin 15 § 3 maddesinde belirtilen resmi şart, Sözleşmeci Devletlerin Sözleşme'nin askıya alınması yoluyla uygulanan tedbirler hakkında ve bu tedbirlerin gerekçeleri hakkında Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ni tam olarak bilgilendirmesini zorunlu kılmaktadır (*Mehmet Hasan Altan/Türkiye*, § 89; *Şahin Alpay/Türkiye*, § 73).

39. Ek olarak Mahkeme, Sözleşme'nin 15 § 3 maddesinin söz konusu olağanüstü tedbirin

gerekliliğinin sürekli olarak incelenmesi gerektiğini de öngördüğünü tespit etmiştir (*Brannigan ve McBride*/Birleşik Krallık, § 54).

40. Son olarak, (Sözleşme'nin 15§ 3 maddesinin son cümlesi ile uyumlu olarak) bir askıya alma işleminin geri çekildiği durumlarda Mahkeme, askıya alma işleminin geri çekilmesinden sonra alınan tedbirlere ilişkin olan davaları her halükarda davada öne sürülen şikâyetin atıfta bulunduğu ve tam olarak uygulanabilir olan Sözleşme'nin ilgileri maddeleri temelinde inceleyecektir. Ancak, bu durum davanın kendine has koşulların uygun bir şekilde göz önünde bulundurulmasının önüne geçmez. Mahkeme, bu koşullara atfedilecek öneme karar verir. Ayrıca, ilgili maddelerin metinlerini ile maddelerin genel amaç ve hedeflerini göz önünde bulunduran Mahkeme sağlanan dengenin, söz konusu bu maddelerin belirttiği uygulanabilir hükümlerine uyup uymadığını kesinleştirme yetkisine sahiptir (*Brogan ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, § 48, 5. maddeye ilişkin olarak).

Alıntılanan davaların listesi

Bu Rehberde alıntılanan içtihat, Mahkeme tarafından verilen hüküm ve kararlara ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun ("Komisyon") karar ve raporlarına atıfta bulunmaktadır.

Aksi belirtilmediği takdirde, tüm atıflar, Mahkemenin bir Dairesi tarafından verilen esasa ilişkin bir karara ilişkindir. "(k.k.)" kısaltması, alıntının kabul edilebilirlik hakkında bir karara ait olduğunu ve "[BD]" kısaltması, davanın Büyük Daire tarafından görüldüğünü göstermektedir.

Bu güncellemenin yayımlandığı tarih itibarıyla Sözleşme'nin 44. maddesi anlamında kesinleşmemiş olan Daire kararları aşağıdaki listede (*) ile işaretlenmiştir. Sözleşme'nin 44 § 2 maddesi aşağıdaki gibidir: "Bir Dairenin kararı aşağıdaki durumlarda kesinleşir:

a) Taraflar davanın Büyük Daireye gönderilmesini istemediklerini beyan ederlerse veya b) Karardan itibaren üç ay içinde davanın Büyük Daireye gönderilmesi istenmezse veya c) Büyük Daire bünyesinde oluşturulan kurul 43. madde çerçevesinde sunulan istemi reddederse." Büyük Daireye gönderme talebinin Büyük Daire Kurulu tarafından kabul edilmesi halinde, Daire kararı kesin olmaz ve herhangi bir yasal etkiye sahip olmaz. Ancak, akabinde verilen Büyük Daire kararı kesinleşir.

Rehberin elektronik versiyonunda alıntılanan davalar için oluşturulan bağlantı linklerinin yönlendirildiği HUDOC veri tabanı (<http://hudoc.echr.coe.int>), Mahkemenin içtihadına (Büyük Daire, Daire ve Komite hüküm ve kararları, tebliğ edilen davalar, danışma görüşleri ve İchtihat Bilgi Notu'ndan hukuki özetler), Komisyonun içtihadına (kararlar ve raporlar) ve Bakanlar Komitesinin kararlarına erişime imkân sağlamaktadır.

Mahkemenin kararları, resmi dillerinde, yani İngilizce ve/veya Fransızca olarak yayınlanmaktadır. Ayrıca HUDOC veri tabanında, pek çok önemli davanın, Mahkemenin resmi dilleri dışında, otuza yakın dilde tercüme edilmiş versiyonları yer almaktadır ve üçüncü taraflarca oluşturulan yaklaşık yüz çevrim içi içtihat derlemesiyle ilgili bağlantılar bulunmaktadır.

—A—

A. ve Diğerleri/Birleşik Krallık [BD], no. 3455/05, AİHM 2009
Abdülşamet Yaman/Türkiye, no. 32446/96, 2 Kasım 2004
Aksoy/Türkiye, 18 Aralık 1996 Karar ve Hükümler Derlemesi 1996-VI
Alparslan Altan/Türkiye., no. 12778/17, 16 Nisan 2019

—B—

Bilen/Türkiye, no. 34482/97, 21 Şubat 2006
Brannigan ve McBride/Birleşik Krallık, 26 Mayıs 1993, Seri A no. 258-B
Brogan ve Diğerleri/Birleşik Krallık, 29 Kasım 1988, Seri A no. 145-B

—C—

Kıbrıs/Türkiye, no. 6780/74 ve 6950/75, 10 Temmuz 1976 tarihli Komisyon raporu
Kıbrıs/Türkiye, no. 8007/77, 6 Ekim 1983 tarihli Komisyon raporu

—D—

Demir ve Diğerleri/Türkiye, 23 Eylül 1998, Karar ve Hükümler Derlemesi 1998-VI
Danimarka, Norveç, İsveç ve Hollanda/Yunanistan ("Yunanistan davası"), no. 3321/67 ve 3
diğer başvuru, 5 Kasım 1969 tarihli Komisyon raporu, Yıllık 12

—E—

Elçi ve Diğerleri/Türkiye, no. 23145/93 ve 25091/94, 13 Kasım 2003

—G—

Yunanistan/Birleşik Krallık, no. 176/56, 26 Eylül 1958 tarihli Komisyon raporu

—H—

Hassan/Birleşik Krallık [BD], no. 29750/09, AİHM 2014

—I—

İrlanda/Birleşik Krallık, 18 Ocak 1978, Seri A no. 25

—K—

Khlebik/Ukrayna, no. 2945/16, 25 Temmuz 2017

—L—

Lawless/İrlanda (no. 3), 1 Temmuz 1961, Seri A no. 3

—M—

Marshall/Birleşik Krallık(k.k.), no. 41571/98, 10 Temmuz 2001
*Mehmet Hasan Altan/Türkiye**, no. 13237/17, 20 Mart 2018

—N—

Nuray Şen/Türkiye, no. 41478/98, 17 Haziran 2003

—S—

Sadak/Türkiye, no. 25142/94 ve 27099/95, 8 Nisan 2004

Şahin Alpay/Türkiye, no. 16538/17, 20 Mart 2018

Sakık ve Diğerleri/*Türkiye*, 26 Kasım 1997, Karar ve Hükümler Derlemesi 1997-VII

—Y—

Yurttaş/Türkiye, no. 25143/94 ve 27098/95, 27 Mayıs 2004